نقدی بر نرخ بیکاری در سال ۱۳۸۳ (مطالعه موردی استان خراسان)

منصور ملایی‌پور *

در مطالعات اقتصادی دو شاخص نرخ بیکاری و نرخ رشد اقتصادی از مهم‌ترین شاخصهای اقتصادی هستند. بنابراین در جمع‌آوری و پردازش داده‌ها و تجزیه و تحلیل‌های اقتصادی در مورد این دو شاخص باید بسیار حساس بود و پیامدهای اجرایی و برنامه‌ای آن را مدنظر قرار داد. به همین منظور از چند دیدگاه مختلف به بررسی نرخ بیکاری استان خراسان می‌پردازیم و در پایان نشان می‌دهیم که برای تعیین میزان بیکاران و نرخ بیکاری در استان خراسان می‌توان از سه روش دیگر (به جز نمونه‌گیری) استفاده کرد. نکته مهم‌تر آنکه محاسبات مربوط به سه روش مختلف (مهم‌ترین آنها مدل هرم سنی جمعیت) به نرخ بیکاری ۲۲/۵ درصد برای استان خراسان در سال ۱۳۸۳ می‌رسد.

واژه‌های کلیدی: نرخ بیکاری، بهره‌وری نیروی کار.

۱. مقایسه نرخ بیکاری خراسان با کشورهای پیشرفته صنعتی

مطابق اطلاعات به‌دست آمده از پایگاههای اینترنتی، مجله اکونومیست و مجله اقتصاد ایران، نرخ بیکاری در کشورهای بلژیک، اسپانیا و آلمان دو رقمی و به ترتیب ۱۲/۴، ۱۱/۱، ۱۰/۵ درصد و نرخ بیکاری در کشورهای فرانسه، ایتالیا و کل منطقه یورو به ترتیب ۹/۸، ۸/۵ و ۸/۸ درصد است. بنابراین اگر نرخ بیکاری استان خراسان در سایتهای اینترنتی منتشر شود باید منتظر ثبت نام جویندگان کار کشورهای پیشرفته صنعتی باشیم. آیا نرخ بیکاری ۷/۴ درصد برای استان خراسان نشان‌دهنده پیشرفت صنعتی، بیشتر از کشورهای یادشده است؟ اگر میزان تولید ناخالص داخلی، میزان درآمدسرانه و میزان بهره‌وری نیروی کار این استان با این کشورها مقایسه شود (جدول شماره ۱)، به این نتیجه خواهیم رسید که باید در تعریف نرخ بیکاری و میزان آن تجدیدنظر کرد. در ضمن چگونه نرخ بیکاری در بزرگترین منطقه ایران (خراسان – شرق ایران) یک رقمی و کمتر از نرخ بیکاری در کشورهای پیشرفته صنعتی (منطقه یورو) است ولی باز هم ریاست محترم جمهوری از بیکاری به عنوان بزرگترین دغدغه ذهنی خود یاد می‌کنند.

* معاون اقتصادی سازمان امور اقتصادی و دارایی خراسان

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-12]

جدول شماره ۱. مقایسه نرخ بیکاری در کشورهای توسعه‌یافته صنعتی با استان خراسان

شرح	نرخ بیکاری سال ۲۰۰۳	نرخ بیکاری سال ۲۰۰۴	تفاضل دو سال	درصد اختلاف دو سال	GDP سال ۹۸ (میلیارد دلار)	سرانه GDP سال۹۸ (دلار)
بلژیک	۱۱/۶	۱۲/۴	۰/۸	۶/۹	۲۵۰	۲۴۶۹۲
اسپانیا	۱۱/۴	۱۱/۱	-۰/۳	-۲/۶	۵۸۲	۱۴۶۹۰
فرانسه	۹/۶	۹/۸	۰/۲	۲/۱	۱۴۵۲	۲۴۷۳۹
آلمان	۱۰/۷	۱۰/۵	-۰/۲	-۱/۹	۲۱۵۱	۲۶۱۸۳
ایتالیا	۸/۹	۸/۵	-۰/۴	-۴/۵	۱۱۸۵	۲۰۶۵۹
کانادا	۷/۶	۷/۳	-۰/۳	-۳/۹	۵۹۴	۱۹۶۴۲
کل منطقه یورو	۸/۸	۸/۸	۰	۰/۰	-	-
آمریکا	۶	۵/۶	-۰/۴	-۶/۷	۸۶۹۹	۳۱۷۴۶
استان خراسان	۸/۶	۷/۴	-۱/۲	-۱۴	۱۳	۱۹۴۵
ایران	۱۱/۳	۱۰/۴	-۰/۹	-۸	۱۸۷	۲۴۶۶

مأخذ: ارقام نرخ بیکاری کشورها، *مجله اکونومیست* و *مجله اقتصاد ایران*.

مأخذ: ارقام GDP کشورها : *سالنامهٔ آماری*، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۸۰.

مأخذ: ارقام نرخ بیکاری استان خراسان، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خراسان.

مأخذ: ارقام GDP استان خراسان، مطابق ارقام اخذ شده از کتاب *حسابهای منطقه* (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور)، سهم تولید ناخالص داخلی استان خراسان از کشور ۷ درصد است که اگر این رقم بر جمعیت استان خراسان تقسیم شود سرانه GDP استان خراسان محاسبه می‌شود.

تهیه و تنظیم: معاونت اقتصادی سازمان امور اقتصادی و دارایی خراسان، شهریور ۱۳۸۳.

۲. نرخ بیکاری در استانها

نرخ بیکاری استان خراسان در بهار ۱۳۸۳ معادل ۷/۴ درصد اعلام شده است. اگر استانهای تهران، اصفهان و چند استان بزرگ دیگر را از نظر وضع اقتصادی بهتر از خراسان ندانیم، دست کم بدتر از این استان نیستند. بنابراین نرخ بیکاری در این استانهای بزرگ، باید در حد استان خراسان باشد (روند مهاجرات برای کار از خراسان به تهران خود گواهی بر این پدیده است). اگر این پیش فرض را بپذیریم یعنی بسیاری از استانهای بزرگ کشور که جمعیت زیاد و بالتبع جمعیت بیکار زیادتری نیز دارند، باید نرخ بیکاری در حدود استان خراسان داشته باشند، آنگاه باید نرخ بیکاری در بسیاری از استانهای کوچک با (جمعیت کم) حدود ۳۰ درصد باشد تا نرخ بیکاری حدود ۱۰/۴ درصد برای کل کشور صدق کند. اگر نرخ بیکاری در استان خراسان چهار برابر کمتر از نرخ بیکاری در بسیاری از استانهای کشور است بنابراین باید انتظار داشته باشیم که سرانه اعتبارات (نه حجم اعتبارات) اشتغال‌زایی نیز در استان خراسان چهار برابر کمتر از بسیاری از استانهای کشور باشد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-12]

جدول شماره ۲. میزان اشتغال و بیکاری و سهم شاغلان در بخشهای مختلف اقتصادی استان خراسان

شرح	زمستان ۱۳۸۲			بهار ۱۳۸۳			
	کشور	خراسان	تفاضل خراسان از کشور	کشور	خراسان	تفاضل خراسان از کشور	درصد اختلاف خراسان از کشور
نرخ فعالیت	۳۷/۲	۴۱/۳	۴/۱	۳۸/۲	۴۳/۲	۵/۰	۱۳/۱
میزان اشتغال	۸۸/۷	۹۱/۴	۲/۷	۸۹/۶	۹۲/۶	۳/۰	۳/۳
نرخ بیکاری	۱۱/۳	۸/۶	-۲/۷	۱۰/۴	۷/۴	-۳/۰	-۲۸/۸
درصد جمعیت غیر فعال	۶۲/۸	۵۸/۷	-۴/۱	۶۱/۸	۵۶/۸	-۵/۰	-۸/۱
سهم شاغلان بخش کشاورزی	۲۰/۹	۳۱/۹	۱۱/۰				۵۲/۶
سهم شاغلان بخش صنعت و معدن	۱۸/۵	۱۶/۹	-۱/۶				-۸/۶
سهم شاغلان بخش ساختمان	۱۲/۵	۱۰/۴	-۲/۱				-۱۶/۸
سهم شاغلان بخش خدمات	۴۸/۱	۴۰/۸	-۷/۳				-۱۵/۲

مأخذ ارقام: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی خراسان.

تهیه و تنظیم: معاونت اقتصادی سازمان امور اقتصادی و دارایی خراسان، شهریور ۱۳۸۳.

۳. نرخ بیکاری در خراسان بزرگ و خراسان رضوی

نرخ بیکاری در خراسان بزرگ در بهار ۱۳۸۳ معادل ۷/۴ درصد اعلام شده است. در شرایطی که بیش از ۸۰ درصد منابع اقتصادی و بنگاههای صنعتی در خراسان رضوی قرار دارند و شهرهای خراسان جنوبی همیشه نماد فقر و بیکاری برای دریافت اعتبارات اشتغال‌زایی در خراسان بزرگ بوده‌اند، چه نرخی را می‌توان برای بیکاری استان خراسان رضوی در آینده پیش‌بینی کرد؟ به‌طور قطع جواب این سؤال باید کمتر از ۵ درصد باشد. اگر چند شهرستان دیگری که با فقر و بیکاری رنج می‌برند از خراسان رضوی جدا شوند (همان‌گونه که قرار بود جدا شوند)، آنگاه آیا خراسان رضوی با کمبود نیروی کار مواجه نخواهد شد؟

۴. توزیع شاغلان و بهره‌وری نیروی کار

بر اساس جدیدترین ارقام منتشر شده از تولید ناخالص داخلی استانها (۱۳۸۱)، سهم استان خراسان از تولید ناخالص داخلی کشور معادل ۷ درصد است[1]. از سوی دیگر سهم شاغلان استان خراسان از کل

۱. مرکز آمار ایران(۱۳۸۳)، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-12]

شاغلان کشور معادل ۱۱ درصد اعلام شده است[۱]. نکته مهمی که از مقایسه این دو شاخص به دست می‌آید این است که نسبت میزان تولید به تعداد شاغلان (بهره‌وری نیروی کار) استان خراسان با کشور اختلاف قابل ملاحظه‌ای دارد. به عبارت دیگر نسبت یاد شده در استان خراسان ۲۶ میلیون ریال است ولی در کشور معادل ۴۴ میلیون ریال است. به عبارت دیگر، تولید سرانه هر ایرانی ۶۹ درصد بیشتر از تولید سرانه هر خراسانی است.

این شاخص اثبات می‌کنند که ارقام مربوط به تعداد شاغلان برآورد شده در استان خراسان اشتباه است یا شاغلان استان خراسان ناتوان‌تر و تنبل‌تر از شاغلان کشور هستند. برای اثبات این موضوع به شاخصهای جزئی‌تر توجه کنید:

- نسبت تولید بخش صنعت به جمعیت شاغل در این بخش در استان خراسان ۲۱ میلیون ریال است ولی این میزان در کشور به ۳۹ میلیون ریال می‌رسد. به عبارت دیگر، تولید سرانه در بخش صنعت کشور ۸۵ درصد بیشتر از تولید سرانه این بخش در استان خراسان است.
- نسبت تولید بخش صنعت و معدن به جمعیت شاغل در این بخش در استان خراسان ۲۲ میلیون ریال است ولی این میزان در کشور ۸۰ میلیون ریال است. به عبارت دیگر، تولید سرانه در بخش صنعت و معدن کشور ۲۷۰ درصد بیشتر از تولید سرانه این بخش در خراسان است.
- نسبت تولید بخش کشاورزی به جمعیت شاغل در این بخش در استان خراسان ۱۵ میلیون ریال است ولی میزان آن در کشور به ۲۲ میلیون ریال می‌رسد. به عبارت دیگر، تولید سرانه در بخش کشاورزی کشور ۵۱ درصد بیشتر از تولید سرانه این بخش در خراسان است.
- نسبت ارزش افزوده بخش خدمات به جمعیت شاغل در این بخش در استان خراسان ۳۹ میلیون ریال است ولی این میزان در کشور ۴۷ میلیون ریال است. به عبارت دیگر تولید سرانه در بخش خدمات کشور ۲۱ درصد بیشتر از تولید سرانه این بخش در خراسان است.
- نسبت ارزش افزوده بخش ساختمان به جمعیت شاغل در این بخش در استان خراسان ۱۵ میلیون ریال است ولی میزان آن در کشور ۱۷ میلیون ریال است. به عبارت دیگر، تولید سرانه در بخش ساختمان کشور ۱۱ درصد بیشتر از خراسان است.

اگر پنج بند یاد شده را در کنار هم قرار دهیم به این نتیجه می‌رسیم که یا ارقام مربوط به تعداد شاغلان بخشهای اقتصادی استان نادرست است یا شاغلان استان توانایی کافی ندارند. به عبارت دیگر اگر پایین بودن بهره‌وری نیروی کار فقط در یک بخش (به عنوان مثال کشاورزی) اتفاق می‌افتاد، ممکن بود که بتوان این پدیده را به خشکسالی و عوامل جغرافیایی نسبت داد ولی زمانی که پایین بودن بهره‌وری نیروی کار در تمام بخشهای اقتصادی استان صادق است باید به ارقام شاغلان و بیکاران در استان خراسان شک کرد.

---

۱. سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور، ۱۳۷۵.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-12]

جدول شماره ۳. ارزش افزوده و بهره‌وری نیروی کار در بخشهای مختلف اقتصادی استان خراسان

بخشهای اقتصادی	شاغلان در سرشماری ۱۳۷۵		سهم شاغلان از کل		ارزش افزوده بخشهای اقتصادی در سال ۱۳۷۹ (میلیارد ریال)		سهم ارزش افزوده بخشها از کل		بهره‌وری نیروی کار یا نسبت ارزش افزوده هر بخش به جمعیت شاغل (میلیون ریال)		درصد اختلاف خراسان از کشور
	کشور	خراسان	کشور	خراسان	کشور	خراسان	کشور	خراسان	کشور	خراسان	
کشاورزی	۳۳۵۷۲۶۳	۴۵۷۳۱۸	۲۳/۰	۲۹/۶	۷۴۹۵۴	۶۷۷۶	۱۱/۷	۱۶/۸	۲۲/۳	۱۴/۸	۵۱
صنعت و معدن	۲۶۷۱۸۴۶	۲۸۰۷۸۵	۱۸/۳	۱۸/۲	۲۱۳۴۱۴	۶۰۵۸	۳۳/۲	۱۵/۰	۷۹/۹	۲۱/۶	۲۷۰
ساختمان	۱۶۵۰۴۸۱	۱۷۵۵۹۴	۱۱/۳	۱۱/۴	۲۷۹۷۵	۲۶۹۲	۴/۴	۶/۷	۱۶/۹	۱۵/۳	۱۱
خدمات	۶۸۹۱۹۸۲	۶۳۱۶۴۶	۴۷/۳	۴۰/۹	۳۲۵۶۱۵	۲۴۷۴۰	۵۰/۷	۶۱/۴	۴۷/۲	۳۹/۲	۲۱
کل	۱۴۵۷۱۵۷۲	۱۵۴۵۳۴۳	۱۰۰	۱۰۰	۶۴۱۹۵۸	۴۰۲۶۶	۱۰۰	۱۰۰	۴۴/۱	۲۶/۱	۶۹

مأخذ ارقام شاغلان: سرشماری مرکز آمار ایران، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، آبان ۱۳۷۵.
مأخذ ارقام ارزش افزوده: حسابهای منطقه‌ای، مرکز آمار ایران، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۸۱.
تهیه و تنظیم: معاونت اقتصادی سازمان امور اقتصادی و دارایی خراسان، شهریور ۱۳۸۳.

۵. جویندگان کار و ثبت‌نام‌کنندگان در آزمون ادواری – استخدامی

طبق آمار اداره کل کار و امور اجتماعی خراسان[1] تعداد جویندگان کار "دیپلم، زیر دیپلم و بی‌سواد" در سال ۱۳۸۲ معادل ۶۲۲۰۴ نفر و تعداد جویندگان کار دارای مدرک دانشگاهی (فوق دیپلم و بالاتر) معادل ۱۰۷۹۸ نفر بوده است. به عبارت دیگر ۱۴/۴ درصد (این عدد توسط سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی نیز تأیید شده است) از جویندگان کار دارای مدرک دانشگاهی هستند، البته کوچک بودن این نسبت به علت نبود ظرفیت پذیرش در دانشگاهها و تعداد افراد پشت کنکوری و نبود امکان ادامه تحصیل است. از سوی دیگر، طبق آمار به‌دست آمده از سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی در مورد تعداد افرادی که برای آزمون استخدام ادواری خراسان در سال ۱۳۸۳ ثبت نام کرده‌اند ۷۲۶۷۱ نفر است. طبق قانون تنها افرادی می‌توانند در آزمون ادواری برای استخدام شرکت کنند که مدرک دانشگاهی داشته باشند. البته افرادی که در سال قبل در امتحان آزمون ادواری قبول شده‌اند در این فهرست نیستند زیرا مدت اعتبار برای قبول‌شدگان پنج سال است بنابراین اگر قبول‌شدگان دوره قبل را نیز در نظر بگیریم عدد بزرگتری به دست خواهد آمد.

با توجه به اینکه ارقام یاد شده در آزمون ادواری به واقعیت بسیار نزدیک‌تر است، باید این رقم را در نرخ بیکاری به حساب آورد. به این دلیل که ۱۴/۴ درصد از جویندگان کار دارای مدرک دانشگاهی هستند بنابراین ۸۵/۶ درصد جویندگان کار دارای شرایط شرکت در آزمون ادواری

۱. نامهٔ شماره ۲/۱۲۳/الف، مورخ ۱۳۸۳/۳/٦.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-12]

نیستند. با یک محاسبه ساده مشخص می‌شود که تعداد واقعی بیکاران با مدرک دانشگاهی ۷۲۶۷۱ نفر و تعداد واقعی بیکاران بدون مدرک دانشگاهی ۴۳۱۹۸۲ نفر است. به عبارت دیگر اگر میزان جمعیت فعال استان را عدد ۲۲۴۴ هزار نفر یعنی عدد اعلام شده توسط سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی[۱] درنظر بگیریم، نرخ بیکاری استان خراسان در سال ۱۳۸۳ معادل ۲۲/۵ درصد است.

۶. فرصتهای شغلی ایجاد شده و بیکاری در استان خراسان

تعداد فرصتهای شغلی ایجاد شده در استان خراسان در سال ۱۳۸۲ در بخش صنعت ۶۳۴۲ نفر، کشاورزی ۷۵۴ نفر، خدمات ۱۰۱۵۰ نفر و اظهار نشده ۹۷۰ نفر است. تعداد فرصتهای شغلی ایجاد شده در بخش دولتی ۱۹۷۲ نفر (۱۱ درصد)، در بخش خصوصی ۱۵۵۶۱ نفر (۸۵ درصد) و در بخش تعاونی و اظهار نشده معادل ۶۸۳ نفر (۴ درصد) اعلام شده است. در ضمن تمامی فرصتهای شغلی ایجاد شده در سال ۱۳۸۲ معادل ۱۸۲۱۶ نفر بوده که ۸۲ درصد آن متعلق به مردان بوده است[۲].

تعداد جمعیت بیکار (تفاضل جمعیت فعال از جمعیت شاغل) استان خراسان طی سالهای ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۳ به ترتیب ۲۵۱، ۲۶۲، ۲۷۹،۲۷۲ و۲۸۹ هزار نفر برآورد شده است و میزان جمعیت فعال طی سالهای ۱۳۸۳-۱۳۷۸ به ترتیب ۱۸۵۲، ۱۹۲۰، ۲۰۰۸، ۲۰۰۸، ۲۰۸۱، ۲۰۸۱، ۲۱۶۰ و ۲۲۴۴ هزار نفر برآورد شده است[۳].

نتایج حاصل از مطالب گفته شده به این ترتیب است:

- نسبت فرصتهای شغلی ایجاد شده به جمعیت فعال استان خراسان برای سال ۱۳۸۲ کمتر از یک درصد است.
- نسبت فرصتهای شغلی ایجاد شده به جمعیت بیکار استان خراسان برای سال ۱۳۸۲ معادل ۶/۵ درصد است (این نسبت برای سایر سالها نیز تقریباً صادق است) یعنی برای ۹۳/۵ درصد از بیکاران فرصت شغلی ایجاد نشده است.
- اگر میزان فرصتهای شغلی ایجاد شده طی برنامه سوم توسعه را به میزان شاغلان سال ۱۳۷۸ اضافه کنیم به اعداد بین یک میلیون و ۷۰۰ هزار تا یک میلیون و ۸۰۰ هزار می‌رسیم که به طور متوسط نرخ بیکاری ۲۲/۵ درصدی را برای سال ۱۳۸۳ به دست می‌دهد.

---

۱. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خراسان، *برنامه پنج ساله سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی ۱۳۸۳-۱۳۷۹ استان خراسان* ، اسفند ۱۳۸۰، صفحه ۵۰.

۲. این اطلاعات طبق نامه ۲/۱۰۲۳/الف مورخ ۱۳۸۳/۳/٦ از اداره کل کار و امور اجتماعی خراسان به‌دست آمده است.

۳. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خراسان، *برنامه پنج ساله سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی ۱۳۸۳-۱۳۷۹ استان خراسان*، اسفند ۱۳۸۰، صفحه ۵۰.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-12]

۷. نرخ بیکاری در استان خراسان از نظر هرم سنی

با مطالعه تاریخ جمعیتی کشور به پدیده افزایش نادر جمعیتی در دهۀ ۱۳۶۰پی می‌بریم. تمامی متخصصان جمعیت‌شناسی این پدیده را در تاریخ جمعیتی ایران به عنوان انفجار جمعیتی یاد می‌کنند. این پدیده به علت شرایط جنگی و بهبود نسبی بهداشتی و تغذیه‌ای، بدون بهبود ساختار و مناسبات اقتصادی – اجتماعی رخ داده است. انتظار عقلایی آن است که انفجار نرخ رشد جمعیت در دهه ۱۳۶۰ به انفجار نرخ بیکاری دهۀ ۱۳۸۰ منتهی شود. بنابراین با پنهان کردن واقعیتهای بیکاری فقط افکار و برنامه‌ها را گمراه می‌کنیم. در نظر گرفتن جمعیت جوان ممتاز در قالب جمعیت غیرفعال و جمعیتی که جویای کار نیستند برای پایین نگه‌داشتن نرخ بیکاری، نمی‌توانند نشانه مثبتی برای سرمایه انسانی یا بزرگترین سرمایه یک ملت باشد.

به هر حال یکی از معیارهای اصلی در تحلیل اشتغال و بیکاری، مدل هرم سنی است. در ادامه با استفاده از اطلاعات هرم سنی که مبتنی بر اطلاعات دقیق سرشماری آماری است ثابت می‌کنیم که نرخ بیکاری استان خراسان که از طریق نمونه‌گیری محاسبه می‌شود، اشتباه است و بهتر است از مدل هرم سنی جمعیت، میزان و نرخ بیکاری برآورد شود. نخست به بررسی فروض و نتایج مدل هرم سنی می‌پردازیم.

فروض مدل هرم سنی:

۱- تمامی افراد خارج از ۲۰ تا ۶۰ سال غیر فعال فرض شده است،

۲- تمامی افراد بین ۳۰ تا ۵۹ سال شاغل فرض شده است،

۳- ۶۰ درصد از افراد ۲۰ تا ۲۹ سال غیر فعال فرض شده است،

۴- ۴۰ درصد از افراد ۲۰ تا ۲۹ سال بیکار فرض شده است.

نتاج مدل هرم سنی:

۱- جمعیت بیکار خراسان در سال ۱۳۸۳ معادل ۶۴۸ هزار نفر است،

۲- جمعیت فعال در سال ۱۳۸۳ معادل ۲۸۷۹ نفر است،

۳- نرخ بیکاری در استان خراسان ۲۲/۵ درصد است.

همان‌گونه که در جدول شماره (۴) مشاهده می‌شود یکی از ویژگیهای اصلی این هرم جمعیتی انتقالی بودن جمعیت در دوره‌های مختلف است. به عبارت دیگر رشد جمعیت غیر عقلایی در دهه ۱۳۶۰ موجب معضل کمبود شیر خشک در یک دوره و کمبود معلم، مدرسه و دانشگاه در دوره بعد و کمبود مسکن، صنایع کاربر و بیکاری در دوره پس از آن شد. البته انتقال موج مازاد نیز خود معضل مضاعف می‌آفریند که آن نیز می‌تواند تخصیص بهینه منابع را مختل کند، زیرا کمبود در یک دوره، بستر را برای مازاد دوره بعد فراهم می‌کند همچون مازاد معلم در مقاطع ابتدایی و راهنمایی و کمبود صنایع سرمایه‌بَر در دوران آتی.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-12]

در این هرم سنی، جمعیت استان خراسان به دو گروه سنی فعالان اقتصادی و گروه سنی غیر فعالان اقتصادی تعریف شده است. گروه سنی غیر فعالان اقتصادی نظیر تمامی گروههای سنی کمتر از ۲۰ سال و بیشتر از ۶۰ سال است. گروه سنی فعالان اقتصادی گروههای سنی بین ۲۰ تا ۶۰ سال را دربر می‌گیرد. (طبق تعریف مرکز آمار ایران جمعیت بالای ۱۰ سال که شاغل و بیکار و جویای کار باشند جمعیت فعال به حساب می‌آیند. از طرفی چون در آمار مربوط به هرم سنی نمی‌توان کل جمعیت شاغل و بیکار جویای کار را مطابق تعاریف سازمانهای نمونه‌گیر جمعیتی تفکیک کرد بنابراین جمعیت بین ۱۰ تا ۲۰ سال که تعداد آنها نیز بسیار زیاد است برای به حداقل رساندن خطا از جمعیت فعال در سال مورد مطالعه حذف شده است.

مطابق جدول هرم سنی، جمعیت خراسان در گروه سنی زیر ۲۰ سال معادل ۲۱۶۰ هزار نفر است که ۳۳ درصد از جمعیت استان را تشکیل می‌دهند و گروه سنی بالای ۶۰ سال معادل ۶۹۱ هزار نفر است. موضوع مهمی که در جدول مربوط به هرم سنی جمعیت استان خراسان وجود دارد این است که تمامی افرادی که بین ۳۰ تا ۶۰ سال سن دارند، جمعیت شاغل فرض شده‌اند. از سوی دیگر اگر ۶۰ درصد از افرادی که در گروه سنی ۲۰ تا ۳۰ سال (جمعیت فوق‌العاده جوان) قرار دارند، در گروه افراد غیرفعال اقتصادی قرار دهیم آنگاه " نرخ بیکاری استان خراسان در سال ۱۳۸۳ معادل ۲۲/۵ درصد" محاسبه می‌شود. تنها راه رد کردن این نرخ بیکاری آن است که تعداد شاغلان و بیکاران یا تعداد فعالان اقتصادی در استان خراسان را غیرواقعی بدانیم، در حالی که ارقام مندرج در جدول هرم سنی نشان می‌دهد که در گروهی که شاغلان در آن قرار دارند به‌طور قطع تعدادی بیکار وجود دارد که از آن چشم‌پوشی شده است و بیکاران نیز کمتر از ۴۰ درصد نیستند. بنابراین میزان نرخ بیکاری در استان خراسان مطابق مدل هرم سنی معادل ۲۲/۵ درصد محاسبه می‌شود.

نرخ بیکاری ۲۲/۵ درصد، نرخ حداقل است زیرا ابتدا تمامی افراد بین ۳۰ تا ۶۰ سال، جمعیت شاغل فرض شده‌اند در حالی که اگر میزان نرخ بیکاری در این گروه سنی را معادل نرخ بیکاری در منطقه یورو (۸/۸ درصد) بدانیم آنگاه تعداد زیادی از این جمعیت یا بیکار هستند یا جزو جمعیت غیرفعال به حساب می‌آیند. با در نظر گرفتن این ارقام، مخرج کسر نرخ بیکاری کاهش می‌یابد و در نتیجه نرخ بیکاری افزایش خواهد یافت. بنابراین با فرض شاغل بودن تمامی افراد بین ۳۰ تا ۶۰ سال باید فرض بیکار بودن تمام جمعیت بین ۲۰ تا ۲۹ سال را تقریباً واقعی دانست، البته این فرض در تحلیل وارد نشده است.

۶۰ درصد از جمعیت بین ۲۰ تا ۲۹ سال به عنوان جمعیت غیرفعال (سرباز، دانشجو و افرادی که جویای کار نیستند) فرض شده‌اند، در حالی که این جمعیت بالقوه بیکار است زیرا تعداد بسیار زیادی از این افراد طی یک تا دو سال آینده (نه ۱۰ تا ۲۰ سال آینده) به صورت بالفعل به جمعیت بیکار اضافه خواهند شد. به عبارت دیگر جمعیت ۲۰ تا ۳۰ سال، جمعیت فوق‌العاده جوان و سرمایه

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-12]

بزرگ یک کشور هستند که باید برای اشتغال تمامی آنها برنامه داشته باشیم نه اینکه آنها را غیر فعال در نظرگرفته و صورت مسئله را پاک کنیم.

اگر میزان خطای مدل هرم سنی جمعیت را در حالت بسیار بدبینانه بین ۱۰ تا ۴۰ درصد نیز فرض کنیم، باز هم میزان نرخ بیکاری دو تا سه برابر بیشتر از نرخ بیکاری اعلام شده است.

جدول شماره ۴. هرم سنی جمعیت استان خراسان در دو گروه فعال (شاغل و بیکار) و غیر فعال

جمعیت در گروههای سنی	جمعیت (به هزار نفر)		سهم از جمعیت		سهم از جمعیت فعال	
	۱۳۷۵	۱۳۸۳	۱۳۷۵	۱۳۸۳	۱۳۷۵	۱۳۸۳
دوره ابتدایی و پیش از آن (گروه سنی زیر ۱۰ سال)	۱۴۶۵	۶۹۵	۲۴/۴	۱۰/۴	۷۶/۱	۲۴/۱
دوره دبیرستان و راهنمایی (گروه سنی بین ۱۰ تا ۱۹ سال)	۱۶۲۰	۱۴۶۵	۲۷	۲۲	۸۴	۵۱
جمعیت بین ۲۰ تا ۲۹ سال	۹۹۳	۱۶۲۰	۱۷	۲۴	۵۱/۶	۵۶/۳
۶۰ درصد از گروه سنی بین ۲۰ تا ۲۹ سال به عنوان جمعیت غیر فعال	۵۹۶	۹۷۲	۹/۹	۱۴/۵	۳۱/۰	۳۳/۸
جمعیت بیکار (۴۰ درصد از گروه سنی بین ۲۰ تا ۲۹ سال)	۳۹۷	۶۴۸	۶/۶	۹/۷	۲۰/۶	۲۲/۵
جمعیت شاغل ۱ (گروه سنی بین ۳۰ تا ۳۹ سال)	۷۵۵	۹۹۳	۱۲/۶	۱۴/۸	۳۹/۲	۳۴/۵
جمعیت شاغل ۲ (گروه سنی بین ۴۰ تا ۴۹)	۴۸۳	۷۵۵	۸/۰	۱۱/۳	۲۵/۱	۲۶/۲
جمعیت شاغل ۳ (گروه سنی بین ۵۰ تا ۵۹ سال)	۲۹۰	۴۸۳	۴/۸	۷/۲	۱۵/۰	۱۶/۸
کار جمعیت شاغل (گروه سنی بین ۳۰ تا ۵۹ سال)	۱۵۲۷	۲۲۳۱	۲۵	۳۳	۷۹	۷۷
جمعیت بازنشسته (گروه سنی بالای ۶۰ سال)	۴۰۱	۶۹۱	۶/۷	۱۰/۳	۲۰/۸	۲۴/۰
کل جمعیت استان خراسان	۶۰۰۶	۶۷۰۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۳۱۲/۰	۲۳۲/۷
جمعیت فعال (بین ۲۰ تا ۶۰ سال)	۱۹۲۵	۲۸۷۹	۳۲/۰	۴۳/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰
جمعیت غیر فعال (خارج ۲۰ تا ۶۰ سال)	۴۰۸۱	۳۸۲۱	۶۸/۰	۵۷/۰	۲۱۲/۰	۱۳۲/۷

مأخذ ارقام کشور در سال ۱۳۷۵: سرشماری مرکز آمار ایران و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، آبان ۱۳۷۵.
مأخذ ارقام استان در سال ۱۳۷۵: در نظرگرفتن جمعیت ۱۰ درصدی استان خراسان از کشور برای کل گروه‌های سنی که در سرشماری مرکز آمار ایران محاسبه شده است.
مأخذ ارقام سال ۱۳۸۳: برآورد محقق بر اساس انتقال جمعیت و نرخ رشد جمعیت است.
تهیه و تنظیم: معاونت اقتصادی سازمان امور اقتصادی و دارایی خراسان، شهریور ۱۳۸۳.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-12]

۸. نتیجه‌گیری

مقایسه نرخ بیکاری در استان خراسان با نرخ بیکاری در کشورهای پیشرفته صنعتی و سایر استانهای کشور و بالاخره تحلیل بهره‌وری نیروی کار در بخشهای مختلف اقتصادی استان خراسان ما را به این نتیجه می‌رساند که باید در آمار مربوط به نرخ بیکاری استان خراسان در بهار ۱۳۸۳ (معادل ۷/۴ درصد اعلام شده است) تردید کنیم. در این مقاله برای استخراج نرخ بیکاری از سه روش مختلف استفاده شده است (مهم‌ترین آنها مدل هرم سنی است) که به طور خلاصه عبارت‌اند از:

- ثبت‌نام‌کنندگان در آزمون ادواری استخدامی: طبق آمار مستند ۷۲۶۷۱ نفر با مدرک دانشگاهی در آزمون ادواری سال ۱۳۸۳ شرکت کرده‌اند. در ضمن ۸۵/۶ درصد از جویندگان کار دارای مدرک دانشگاهی نیستند. بنابراین تعداد بیکاران واقعی استان ۵۰۴۶۵۳ نفر و تعداد جمعیت فعال در سال ۱۳۸۳ نیز طبق آمار مستند ۲۲۴۴ هزار نفر است، در نتیجه نرخ بیکاری معادل ۲۲/۵ درصد محاسبه می‌شود.
- فرصتهای شغلی ایجاد شده: اگر میزان فرصتهای شغلی ایجاد شده طی برنامه سوم توسعه را به میزان شاغلان سال ۱۳۷۸ اضافه کنیم به اعداد بین ۱۷۰۰ تا ۱۸۰۰ هزار نفر می‌رسیم که به طور متوسط نرخ بیکار ۲۲/۵ درصد به‌دست می‌آید.

منابع

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خراسان(۱۳۸۰)، *برنامه پنج ساله سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی ۱۳۸۳-۱۳۷۹ استان خراسان*، اسفند.

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خراسان، ارقام نرخ بیکاری استان خراسان، سالهای مختلف.

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور(۱۳۸۰)، *سالنامهٔ آماری*.

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، *حسابهای منطقه*، سالهای مختلف.

مرکز آمار ایران(۱۳۷۵)، *سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور*.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-12]